

Josep Vallverdú *L'escriptor i l'home*

El Gust per la lectura (2009-2010)

Josep Maria Aloy
(Resum de la conferència)

Retrat literari de Josep Vallverdú

Individualista al servei de la col·lectivitat. Solitari però gens insolidari. Emotiu i sensible. Josep Vallverdú va néixer a Lleida el 9 de juliol de 1923. Des de l'any 1988 viu a L'Espluga de Francolí, comarca de La Conca de Barberà.

Als dotze anys va escriure un poema i als tretze uns «Pastorets» que ell mateix va il·lustrar.

Ha residit molt de temps a Puiggròs, comarca de Les Garrigues, lluny del brogit urbà i envoltat, sovint, de la boira espessa, "una boira insidiosa, acotonada, estupidament engolidora de colors, agrisada i inútil".

La seva trajectòria s'ha anat construint lluny dels crits i dels focs d'artifici i ha estat sempre presidida pel testimoni d'una fidelitat rigorosa al país.

S'ha dedicat a la docència, tot i que no li agradava massa donar classes. Els seus alumnes, però, l'admiraven i el continuen admirant.

Per veure'l feliç doneu-li un ambient camperol, amb repòs i estabilitat, amb un hort per conrear personalment. Per veure'l més feliç encara, deixeu-lo escriure i, sobretot, novel·lar per a gent jove. Ha guanyat multitud de premis i ha estat candidat al premi H.C.Andersen, que ve a ser el Nobel de literatura per a joves.

Té una gran dèria per publicar. Només a La Galera, a la col·lecció "Els Grumets", hi té una trentena de títols que sumen més d'un centenar i mig d'edicions. El seu llibre *Rovelló* porta ja trenta-set edicions en català i ha estat traduït al basc, al francès, al castellà, a l'italià i, fins i tot, al rus i és el llibre que més premis ha guanyat en els últims quaranta anys. *No es pot dubtar* -diu el crític Francesc Boada- *de la transcendència social de la seva obra, si es té en compte com és de reduït el nostre mercat*. (Boada, 1983).

Ha estat un autor *capaç de crear una línia pròpia i de ser-hi fidel, lluny dels batzacs de la moda* -tal com diu Teresa Duran. (Duran, 1993). Una bona part de la seva obra és una lúcida reflexió crítica sobre els homes i les dones i llurs conductes i febleses.

Pedrolo el qualificava de "fabulador" i Francesc Danès de "grafòman impenitent". Altres persones han dit d'ell que és un "agitador cultural", un home "xop de cultura" o un "pedagog del civisme". Isidor Cònsul el defineix com a "escriptor tot terreny" per la diversitat de la seva obra. Ha estat i és un dels escriptors més llegits entre la gent jove del nostre país.

Segons Pau Echaz, ha estat un dels grans creadors d'opinió, un dels grans teòrics del pensament ponentí contemporani, potser l'últim gran retòric. I Pep Pereña hi afegeix: *Es dóna generosament a la multitud dels qui el van a veure per demanar-li consell, un article, una conferència, una ceba o una col. Es dóna, però no es deixa agafar.* (Pereña, 1987)

Irònic irreductible, conversador intel·ligent, elegant i exigent... Els seus articles a la premsa, sempre lúcids, són un bon antídote contra les bajanades amb què se'ns bombardeja permanentment i per totes bandes. L'embadaleix l'estoïcisme dels gossos i la seva fidelitat. No podria viure, en canvi, sense tenir algun gat a la vora.

Home de moltes residències -*no m'he quedat mai enlloc*, diu -però a tot arreu per on ha passat ha deixat marca. Casa seva és casa vostra... Allà hi trobareu el caliu i l'acolliment no sols de l'escriptor sinó també de la Isabel -puntal indiscutible i activista inescotable- i de l'Eloi -una sensibilitat extrema i exquisida.

Als seus vuitanta-sis anys confessa que, per damunt de segons quines activitats culturals, prefereix més veure créixer els seus enciams o botonar l'albercoquer, observar la corrua de les formigues o el vol de l'alosa... *Tot amb tot* -diu l'escriptor- *anem destil·lant un rajolí de creació... per no perdre el tren. El tren de la pròpia, íntima, irrenunciable il·lusió.*

L'any 2000 rebé el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i el 2004 el doctorat Honoris Causa per la Universitat de Lleida. Però els homenatges que l'han fet feliç han estat les tertúlies i col·loquis amb els alumnes de les escoles, lectors agraits de la seva obra.

Un escriptor "tot terreny"

Fa poc més de vint anys que Isidor Cònsul va encunyar el terme "escriptor tot terreny" aplicat a Josep Vallverdú, per la diversitat de la seva obra, un qualificatiu que va fer fortuna i que Vallverdú ja no s'ha tret mai més del damunt. Jo diria que fins i tot l'ha acabat acceptant i assumint fidelment i el temps ens ha demostrat que el lúcid Isidor Cònsul segurament tenia tota la raó del món...

Deia Isidor Cònsul en aquell article a la revista *Cultura* del novembre de 1988: *Josep Vallverdú ha esdevingut un autor tot terreny que ha interpretat, com qui diu, tots els papers de l'auca: erudit incipient, divulgador literari, poeta a estones, dramaturg i guionista, autor de llibres de viatges, traductor, assagista i narrador fonamental. A més, a cavall dels mítics anys seixanta i setanta, esdevingué l'agitador cultural i catalanista de les terres de Lleida. Això vol dir una enorme activitat de prologuista, conferenciant, pregoner de qualsevol acte cultural i la cua de tot el que hi vulgueu afegir.* Tot plegat, és clar, al marge de la seva producció per a infants i joves.

Convé recordar, doncs, que Vallverdú no és l'escriptor-que-fa-novel·les-per-a-nois-i-noies, només. L'escriptor de les terres de Ponent ha publicat fins avui un centenar i mig de llibres dels quals aproximadament la meitat són destinats a un públic adult. Vallverdú sempre s'ha considerat i definit com un autor de literatura majoritària i d'ampli espectre. Un autor calidoscopi com també ha dit algú. Per tant, en l'obra de Vallverdú es produeix un excel·lent i sorprenent equilibri entre la literatura per a joves i la d'adults. Un equilibri a partir del qual a mi se'm faria difícil decantar-me cap a un costat o l'altre. D'aquí que avui recordi l'encert d'en Cònsul amb aquell "escriptor tot

terreny”.

Algú ha dit que Vallverdú no és un autor d'obres sinó un autor d'obra; un autor compacte en el seu conjunt, ben poc susceptible de fragmentarismes, d'aproximacions parcials. Una obra que esdevé un mosaic complet perquè només com un mosaic sencer podem entendre i abordar el dibuix d'una figura compacta i coherent que ofereixen totes les peces.

I en aquesta cua encara hi podríem afegir la seva eloqüència, la facilitat de comunicació, el treball d'adaptador que ha fet d'alguns clàssics, i el de crític, enèrgic, si cal, especialment en els seus articles sobre l'ensenyament i l'escola. També cal destacar la seva activitat de traductor que la conformen una setantena de llibres, de tots els gèneres, que Vallverdú ha traduït de l'anglès al català. Entre ells tant hi podem trobar novel·les de la col·lecció “La cua de palla” com tractats d'antropologia social, llibre religiós, d'educació sexual, així com novel·les d'alguns clàssics com Stevenson, Steinbeck i d'altres.

Ras i curt-diu Isidor Cònsul- *vol dir un feix de milers de pàgines que comença a fer respecte, un gruix de producció narrativa que no hagués estat pas possible sense algunes de les qualitats que orlen Josep Vallverdú i que detallo sense criteris de prioritat: una enorme capacitat de treball, una envejable força fabuladora, una intel·ligència subtil en un cap ben estructurat i el do d'escriure a raig, sense necessitat de gaires retocs posteriors. El maridatge ben avingut d'aquesta colla d'elements és l'únic secret d'una màquina que inventa i explica històries, com qui diu sense aturador.* (Cònsul, 1988).

Literatura majoritària

Comencem, però, des del principi: parlar de Josep Vallverdú és parlar també de Joaquim Carbó, de Sebastià Sorribas, d'Emili Teixidor... per dir-ne només quatre dels grans. És a dir, és parlar d'un grup molt reduït d'escriptors que van tenir la gosadia d'escriure literatura per a joves en un moment en què infants i joves pràcticament no tenien què llegir i en uns moments en els quals fer això podia suposar tenir problemes ja que una de les principals característiques de l'època, recordem-ho, -o millor que no!- era la marginació flagrant i visceral del català dins d'un règim dictatorial anomenat franquisme.

Si hagués de posar una data que marqués l'inici d'allò que s'ha anomenat la represa cultural del país, sobretot en el camp del llibre per a joves, aquesta data seria l'any 1960, data en què precisament Josep Vallverdú publica la seva primera novel·la d'aventures *El venedor de peixos* que va esdevenir el punt de partida i un referent imprescindible per abordar l'evolució de la literatura catalana per a gent jove després de la figura mítica de Folch i Torres, mort el 1950. *El venedor de peixos* va ser com un tret de sortida enmig d'aquella grisor que es venia arrossegant des de feia temps.

Fou el mateix Vallverdú qui cinc anys més tard hi va tornar amb una altra novel·la, *Trampa sota les aigües*, guanyadora del primer premi Joaquim Ruyra. I un any més tard, el 1966, va ser quan Joaquim Carbó publicava la seva primera novel·la *La casa sota la sorra*, alhora que Sebastià Sorribas s'estrenava també amb *El zoo d'en Pitús*. El 67, l'Emili Teixidor publicava *El soldat plantat* i la cosa ja no va tenir aturador. D'aquell grupet d'escriptors, herois entossudits i convençuts, hem passat, cinquanta anys més

tard, a una nòmina que supera els vuit-cents autors i tants o més il·lustradors.

Aquella represa cultural va anar acompanyada d'altres esdeveniments d'importància inqüestionable: l'any 1961, un any després d'aquella primera novel·la d'en Vallverdú, apareix la revista *Cavall Fort* on els escriptors esmentats i molts d'altres troben de mica en mica una excel·lent tribuna per col·laborar a la difusió de la llengua i de la literatura en català.

Un altre important esdeveniment: la creació de l'editorial La Galera, l'any 1963, que fou l'editorial que va permetre la publicació i la difusió d'una gran part d'aquesta nova literatura i, alhora, va ser la impulsora del premi Folch i Torres de novel·les per a nois i noies. I encara més: la creació de l'editorial Estela amb la famosa col·lecció "El Nus", la creació del Premi Joaquim Ruyra i una multitud de nous projectes que han anat convertint el llibre per a infants i joves d'aquest país en una màquina cultural imparabile i, des de fa uns anys, per què no, en un negoci que molts no s'han volgut perdre.

Aquesta sèrie d'homes, que trasbalsaren el país i van fer una aportació de tanta transcendència, malgrat que ells també diguin que ho feien perquè s'ho passaven bé, aquesta sèrie d'escriptors, deia, no ha rebut encara, a hores d'ara, un reconeixement oficial i l'homenatge que com a col·lectiu es mereixen. Aquests vivificadors de la llengua i creadors d'un planter de llengua nova, no tenen encara cap carrer al seu nom ni són tractats amb la sensibilitat i l'agraïment que segurament es mereixen. Són homes que han fet història però que la història, ara com ara, encara no els ha fet justícia.

Ingredients de la narrativa vallverduniana

El venedor de peixos es va convertir no sols en la primera novel·la per a joves de Vallverdú sinó que, a més, conté, tot i essent la primera, tots els ingredients necessaris i imprescindibles no sols de qualsevol bona novel·la d'acció sinó de gairebé tota l'obra posterior de Vallverdú. Alguns d'aquests ingredients són:

1. La varietat de gèneres i la riquesa temàtica.

I una de les principals característiques d'aquesta varietat de gèneres i riquesa temàtica és la recerca d'allò que el mateix Vallverdú n'ha dit *el vent de l'aventura*. Des d'aquell venedor de peixos que ja he esmentat, Vallverdú s'ha anat especialitzant en novel·les d'aventures de format clàssic on l'acció i una certa dosi d'intriga i de tensió controlada han pretès sempre captivar el lector i generar-li la dosi suficient d'enjòlit perquè aquella aventura fos la seva i, per tant, hi participés amb la màxima complicitat.

Són novel·les ben diverses, algunes amb un fons històric, d'altres amb la mirada posada a la mitologia, al món clàssic, a la tradició, al progrés i als batecs de la humanitat. Un interès que sovint es transforma en una reflexió crítica sobre els humans i les seves conductes.

Són també novel·les amb una sensibilitat absoluta per la natura, pels animals, pels més dèbils, per la defensa d'uns valors... Una sensibilitat expressada sovint de forma poètica i sobre un fons humanitari que fa que després de la lectura d'una novel·la o d'un conte, alguna cosa vibri en el lector. Les seves novel·les, per tant, acostumen a tenir un final sinó feliç sí almenys positiu i optimista. Hi ha normalment, doncs, un missatge implícit

optimista i de recerca de felicitat. Cada novel·la de Vallverdú és, doncs, una invitació a descobrir el vent de l'aventura. Un vent tan aviat favorable com advers, com la vida mateixa, perquè *la vida és com un vent* -diu el protagonista de *L'home de gregal*- un vent d'aventura. Un dels aspectes que cal destacar -diu Jaume Cela- és que tota aventura suposa un viatge. El protagonista ha d'abandonar la seguretat de casa seva i endinsar-se en un món ple de perills. Les peripècies que viurà l'arribaran a transformar. El viatge el fa diferent. *L'home que retorna, com l'Ulisses d'Homer, ja no serà el mateix que va abandonar la seguretat d'Itaca...* (Cela, 1992)

2. El segon ingredient: l'amplitud d'uns escenaris sempre atractius

El mestratge de Josep Vallverdú es fa patent ja des del primer moment per la seva capacitat per construir escenaris. Aquests escenaris, territoris atractius i suggerents, descrits amb precisió, aniran sent, dins l'obra de Vallverdú, ben diversos: un petit poble rural a *Els genets de la tarda* (1992), el mític Oest a *Punta de fletxa* (1992), l'antiga Roma, òbviament a *Un cavall contra Roma* (1975), el continent africà a *La caravana invisible* (1968), l'Asia Menor a *La creu del quatre anells* (1991), l'espai interplanetari a *Nàufrags a l'espai* (1986), el petit racó d'una goleta a *L'home de gregal* (1992) o bé simplement al bell mig del bosc, en plena natura, a *L'ombra del senglar* (1997) o bé al mític *Rovelló*.. entre d'altres. Dominaran sens dubte els paisatges amb mar de fons on vells mariners viuran i explicaran aventures èpiques com les que Vallverdú havia viscut llegint els clàssics universals. La precisió en la descripció de l'escenari a vegades serà notable i aportarà l'atmosfera necessària perquè el lector s'hi trobi i s'hi senti embolcallat.

Tal com diu Andreu Sotorra, Vallverdú és *un excel·lent creador d'universos literaris que formen part ja de la riquesa contista amb què comptem*. (Sotorra, 1990). No sols mostra una bona capacitat per a crear aquests escenaris sinó també per fer-hi moure els seus personatges, amb l'elecció d'una trama, els principals elements de la qual són, entre d'altres, les peripècies arriscades, el moviment continu, la incertesa dels esdeveniments, la tensió narrativa, el ritme trepidant.

3. Uns personatges vius, positius sempre en procés creixent de maduració.

Els protagonistes de les obres de Vallverdú són preferentment masculins i, tot i que no sempre, generalment joves, valents, vius, audaçs, destinats a superar totes les proves que calgui tot demostrant unes qualitats sovint immillorables (l'observació, la inquietud, la curiositat, el valor, la intel·ligència... i també l'elegància, la tendresa, la sensibilitat...).

Es tracta de personatges que, especialment quan són joves, creixen i maduren al mateix temps que transcorre l'aventura i sobre els quals el lector s'emmirallarà en molts moments de la lectura, en un procés d'identificació que va més enllà de la pura acció de la novel·la. Moltes narracions constitueixen un viatge iniciàtic on el protagonista ha de sortir-se'n a base d'anar superant obstacles. Un viatge transformador en el qual es dóna més importància als esdeveniments del recorregut i, és clar, a la manera d'explicar-los que no pas a l'arribada a la meta. Tot i que l'arribada té sempre una pretensió inel·ludible: la d'arrencar, si pot ser, un somriure net al lector. Net i gens forçat com la tombarella amb què el Rovelló obsequia als seus lectors en acabar la història...

El ventall de personatges que poblen la narrativa vallverduniana obren davant del lector un ventall de possibilitats de com es pot ser i de com es pot estar... En tot cas, sempre són homes i dones que es posen a caminar amb l'objectiu d'aconseguir algun preuat

tesor, una causa justa, un bell desig... personatges que arriquen, on l'ambició més el valor es tradueix en aventura... personatges que posen sempre un peu davant de l'altre i avancen. Una atractiva i suggerent metàfora de la història de la humanitat.

4. El llenguatge: elegància i distinció

La literatura es construeix amb paraules i Vallverdú, conscient d'això, posa al servei de la literatura tota la seva capacitat de creació i tota la seva habilitat a utilitzar les paraules. El seu llenguatge és elegant, no del tot fàcil, però suggerent i ric i d'un notable valor estètic i poètic. *Es un llenguatge* -diu Teresa Duran- *acurat, molt àgil, d'arrel col.loquial i popular en els diàlegs (cosa molt més patent en les seves mini-peces teatrals de "Cavall Fort", per exemple) i d'arrel lleugerament més culta en els paràgrafs descriptius.* (Duran, 1993)

En les novel·les d'aquest autor un "bastó" és un "bastó de bedoll", agafar una cullera pot ser "empunyar-la"; les dreces seran també "senders d'atal"... La riquesa i l'especificitat del vocabulari, una constant en Vallverdú, són una mostra no sols de la seva pulcritud i precisió sinó del seu coneixement i àmplia cultura. Vallverdú no ha escatimat mai les paraules perquè coneix la seva potència evocadora i perquè sap que són eina indispensable per poder forjar els seus textos.

5. Una constel·lació permanent de valors i missatges

Malgrat que la narrativa de Josep Vallverdú tingui un fort component lúdic i malgrat que el seu objectiu principal sigui divertir i distreure el lector –ell sap que abans que cap altre aquest ha de ser, de fet, l'objectiu principal de tota la literatura destinada a la gent jove– és una narrativa, la vallverduniana, que té, al mateix temps, la pretensió innegable d'aportar al lector una sèrie d'elements, tots molt positius i alguns clarament educatius que l'ajudin a reflexionar i a créixer com a persona. Vallverdú no ha amagat mai el seu desig i el seu interès perquè el nen, nena o jove que llegeix una novel·la seva no sigui ben bé el mateix un cop acabat el llibre.

La narrativa de Josep Vallverdú és, doncs, una exaltació d'allò que és vital i senzill. Les seves obres tenen sempre un fons humanitari i dins la constel·lació permanent de valors i missatges, els que més agraden a Vallverdú són aquells que fan referència al ser humà, a les civilitzacions, a la vida en col·lectivitat. Fàcilment, doncs, els seus llibres constitueixen una reflexió crítica sobre els humans. Jo diria que en l'obra de Vallverdú els gèneres, els temes, els escenaris i els ambients estan permanentment i fidel al servei d'uns valors.

6. L'humor i la ironia... elements imprescindibles

L'humor i molt sovint també la ironia són elements importants i essencials de l'estil narratiu de Vallverdú. Allà on Vallverdú mostra més la seva sagacitat és quan el centre del seu humor -per no dir-ne ironia- és l'ésser humà. La rialleta amb què fustiga molt sovint determinades actituds és d'una finor exquisida.

L'ofici, la coherència i la fidelitat d'un escriptor

Voldria acabar esmentant tres de les característiques, a parer meu, més remarcables de l'escriptor de l'Espluga de Francolí: l'ofici, la coherència i la fidelitat. L'ofici aconseguit durant gairebé mig segle d'escriure per a joves, la coherència d'una obra sòlida i la fidelitat tant a uns temes com a uns lectors. Característiques fonamentals d'un escriptor

que gaudeix d'una obra sòlida i imponent de més de cinc mil pàgines de literatura equilibrada i digna bastida sobre uns valors que, sense oblidar l'element lúdic propi –com ja he dit- de la narrativa per a joves, plantegen alhora el repte d'una reflexió i d'un enriquiment personal del lector.

Bibliografia:

-ALOY, Josep Maria: *Camins i paraules. Josep Vallverdú, l'escriptor i l'home.* Pagès Editors, 1998

-BOADA, Francesc: *Josep Vallverdú, un homenatge guanyat a pols,* a El Món (14.10.1983)

-CELA, Jaume; PALOU, Juli: *Apèndix a "L'home de gregal".* Barcanova, 1992

-CÒNSUL, Isidor: *Josep Vallverdú: un escriptor tot terreny,* Cultura, 18 (novembre, 1988) (pàgs. 4-8)

-DURAN, Teresa: *L'aventura de llegir a Josep Vallverdú,* a URC, 8 (hivern, 1993)

-PEREÑA, Josep: *Els anys s'escolen...*, dins "Miscel.lània. Homenatge a J. Vallverdú". I.E.I. Lleida (1987)

-ROVIRA, Teresa: *"La represa dels anys seixanta i l'evolució fins al 1975",* dins *Història de la Literatura Catalana,* de Riquer, Comas, Molas (Ariel, 1988) (pàgs. 462 i ss.).

Annex

Un "gira-sol d'històries" per a joves

Josep Vallverdú és un dels escriptors per a gent jove més prolífics del país. La seva obra destinada a aquest públic està formada per una seixantena de títols escrits amb una prosa ben elaborada, rica i suggerent.

La seva especialitat és l'aventura i sobretot la novel·la d'acció, tal com ja he dit. Però en la seva obra s'hi observa un desig de varietat -*la varietat sempre estimula i rejoyeneix*, diu Josep Vallverdú-. No és estrany, doncs, que Vallverdú hagi tocat totes les tecles possibles, és a dir: tots els temes (aventures, westerns, narracions amb missatge social, amb protagonista animal...) i totes les formes narratives (novel·la, conte, teatre, adaptacions...) i que, com un bon tastaolletes hagi creat un món literari ampli i divers, com una mena de *gira-sol d'històries*, el títol precisament d'un dels seus llibres de contes.

La narrativa de Josep Vallverdú està formada doncs pels següents títols:

I. NOVEL·LES

a) D'aventures:

1) amb fons històric:

-Prehistòria:	<u>Tres xacals a la ciutat</u>
-Edat antiga:	<u>Els fugitius de Troia</u> <u>Un cavall contra Roma</u> <u>La creu dels quatre anells</u>
-Edat mitjana:	<u>En Mir l'esquirol</u> <u>L'espasa i la cançó</u>
-Finals segle XIV:	<u>El patró Gombau</u>
-Segle XVII:	<u>Bernat i els bandolers</u>
-Segle XIX:	<u>Els amics del vent</u> <u>L'alcalde Ferrovell</u>
-La Guerra Civil:	<u>Blai Joncar</u>

2) temes mitològics:

El fill de la pluja d'or
El vol del falcó
Mans de bronze

3) del Far-west:

Punta de Fletxa
Lladres de cavalls
Joc d'eixerits
Germana veritat

4) d'acció:

El venedor de peixos
Trampa sota les aigües
La caravana invisible
Gasán i el lleopard

L'illa groga
El viatge del Dofí Rialler
L'home de gregal
Els genets de la tarda
Silenci, capità!
Estimat Stavros
El silenci i la pedra
El testament de John Silver
L'ombra del senglar
Una quarta a babord
Les raons de Divendres

b) amb protagonista animal:

Rovelló
Saberut i Cua-verd
La conquesta del barri
Aventura al terrat
Primi quatre estrelles
Xau, el gos naufrag

c) amb missatge social:

En Roc drapaire
L'home dels gats
Marta i Miquel
Un estrany a l'arca

d) amb elements fantàstics:

Els inventors de fantasmes
Les vacances del rellotge
Els convidats del bosc
Nàufrags a l'espai
La perla negra
Gegants a Rocanegra
La presó de Lleida

II. CONTES:

Homes, bèsties i facècies (34 contes)
Gira-sol d'històries (10 contes)
Contes en òrbita (23 contes)

(La revista «Cavall Fort» ha publicat la majoria d'aquests contes i molts més).

III. TEATRE:

La Caputxeta i el Llop
Sant Jordi mata l'aranya
Nerta

(La revista «Cavall Fort» ha publicat una vintena d'obres de teatre breu).

IV. ADAPTACIONS:

La perla negra
Robinson Crusoe
Aladí i la llàntia meravellosa